

Broedvogels van de Kleefsche Waard, Koningspleij en IJsseloord-2 in 2002

Jan Schoppers

Deze bijdrage is een bijna integrale weergave (exclusief de verspreidingskaarten) van die in het rapport dat hierover verscheen. Omdat de oplage beperkt was is er voor gekozen om de tekst in deze Vlerk te presenteren.

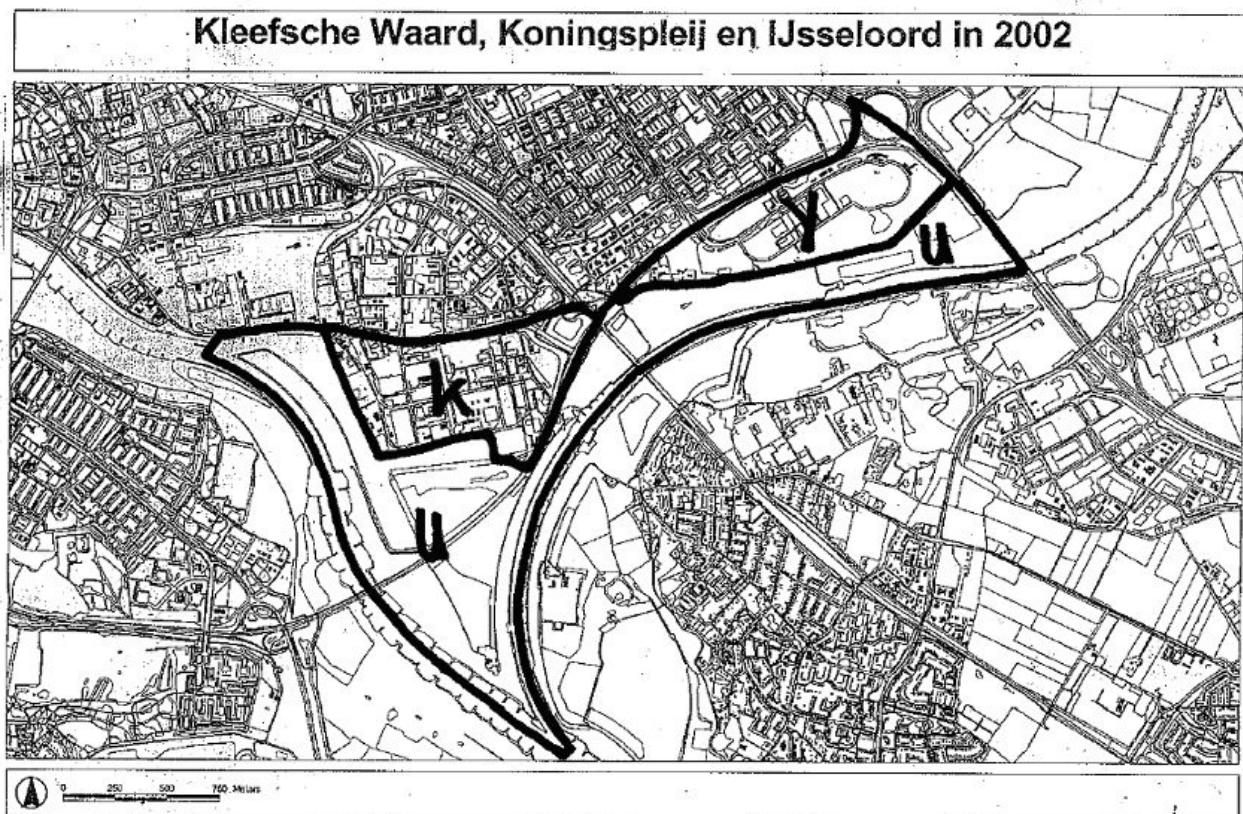
Inleiding

In 2002 werd het laatste deel van de broedvogelinventarisatie uitgevoerd in het stedelijk gebied van Arnhem. Op verzoek van de Gemeente Arnhem zijn de gegevens nu geanalyseerd en gerapporteerd. De rapportage is niet zo uitgebreid als in de jaren ervoor (Schoppers in reeks) maar de belangrijkste resultaten worden beknopt weergegeven. In het gebied (Kleefsche Waard en Koningspleij) zal een herontwikkeling plaatsvinden en daarvoor moeten de flora- en faunawaarden in beeld gebracht worden. IJsseloord valt buiten dit plangebied maar wordt ook gerapporteerd omdat het in hetzelfde onderzoeksjaar samen met Kleefsche Waard en Koningspleij is geïnventariseerd.

Gebied en werkwijze

Het onderzoeksgebied ligt in het zuidoostelijk deel van Arnhem ten noorden van de Neder-Rijn en IJssel en heeft een oppervlakte van 404 ha. De noordgrens wordt gevormd door de IJsseloordweg (N325) en de Westervoortsedijk en de oostgrens door de A12 en Knooppunt Velperbroek. De IJsseloordweg gaat over in de Pleijweg (beide N325) vanaf de spoorbrug. Het gebied is grofweg te verdelen in drie eenheden (figuur 1) namelijk de industrieterreinen Kleefsche Waard en IJsseloord 2 en de uiterwaard (inclusief de haven). De Kleefsche Waard (78 ha) is het oudste industrieterrein van Arnhem en de eerste gebouwen dateren van net voor de tweede wereldoorlog. Tussen de gebouwen in het oostelijk en noordelijk deel liggen een aantal schrale grasvelden. Veel gebouwen zijn opgetrokken uit baksteen en er zijn ook nieuwe gebouwen in de vorm van kunststof. Ten westen van het industrieterrein lag (2 jaar later gekapt) een populierenbosje en ligt een plasje omsloten door wegen. Het deelgebied met bedrijventerrein IJsseloord-2 (75 ha) is van recentere datum en wordt ingericht vanaf 2000 en er staan zowel stenen als kunststof gebouwen. In het jaar van inventarisatie was ongeveer de helft van de bouwkvavels vergeven en de rest bestond uit ruderaal/grazig terrein. In het westelijk deel staat de boerderij IJsseloord met melkvee. Voor de inrichting van het bedrijventerrein was het grootste deel van de polder grasland met in het oostelijk deel plassen (zgn. 'Velperbroekplasjes') en een woonwagencentrum met autosloop. In het oostelijk deel was de grond sterk vervuild en is voor de inrichting van bedrijventerrein gesaneerd. De uiterwaard (251 ha) beslaat het grootste deel van het onderzoeksgebied en bestaat vooral uit grasland. Akkers liggen in het oosten bij brug A12 (mais) en op de Koningspleij (bieten en mais). Daarnaast neemt water een prominente rol in de vorm van de haven en de rivieren en verder is er een laagte in het noordelijk deel van de Koningspleij waar gedurende bijna het hele voorjaar water stond.

Het gebied is onderzocht volgens het SOVON Broedvogel Monitoring Project (BMP). Voor meer detailinformatie hierover van Dijk (2004) of Schoppers (in reeks). In het gebied zijn tussen begin april en begin juli vier inventarisatierondes gedaan in de (vroeg) ochtend. Daarnaast is er op 1 augustus nog een (vroeg) ochtendronde gedaan voor een aantal soorten (met name zwaluwen) en op 25 april een avondronde voor met name Patrijs (geluid afgespeeld) en Steenuil. Een ronde in februari/maart zoals altijd bij voorgaande inventarisaties gedaan, vooral goed voor bosvogels, is niet uitgevoerd. In totaal zijn 1925 minuten besteed aan het veldwerk wat neer komt op 4.8 min/ha. Dit is lager dan de inzet in de voorgaande en dit kwam doordat er in dit gebied geen bos (arbeidsintensiever) aanwezig is.

Figuur 1. Ligging van het onderzochte gebied in 2002 en de deelgebieden Kleefsche Waard (K), IJsseloord-2 (Y) en Uiterwaard (U).

Resultaten

Broedvogels algemeen

In het gebied zijn 70 soorten als broedvogel vastgesteld en daarvan zijn er 63 kwantitatief onderzocht (tabel 1, bijlage 1). Dertien van deze soorten staan op de Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare soorten (van Beusekom et al 2005): Zomertaling, Patrijs, Watersnip, Tureluur, Steenuil, Boerenzwaluw, Huiszwaluw, Graspieper, Gele kwikstaart, Matkop, Huismus, Ringmus en Kneu. Broedvogels van de EU-Vogelrichtlijn (van Roomen et al 2000) zijn niet vastgesteld.

Tabel 1. Aantal territoria (N) en dichtheid (D) in territoria/100ha van de geïnventariseerde soorten in de Kleefse Waard (78 ha), Uiterwaard (251 ha) en IJsseloord-2 (75 ha). + = wel aanwezig, niet geteld, - = niet vastgesteld. RL = soorten Rode Lijst 1994 (O) en 2004 (N).

deelgebied en opp.	RL 94	RL 04	Kleef N	78 D	Uiter N	251 D	Yss-2 N	75 D	totaal N
Fuut			-	0,0	3	1,2	-	0,0	3
Knobbelzwaan			-	0,0	2	0,8	2	2,7	4
Rietgans			-	0,0	1	0,4	-	0,0	1
Grauwe Gans			3	3,8	21	8,4	-	0,0	24
Nijigans			-	0,0	4	1,6	-	0,0	4
Bergeend			-	0,0	1	0,4	-	0,0	1
Smient			-	0,0	1	0,4	-	0,0	1
Krakeend			-	0,0	1	0,4	-	0,0	1
Wilde Eend			6	7,7	29	11,6	6	8,0	41
Soepeend			-	0,0	2	0,8	1	1,3	3
Zomertaling	O	N	-	0,0	1	0,4	-	0,0	1
Kuifeend			-	0,0	4	1,6	3	4,0	7
Sperwer			1	1,3	-	0,0	-	0,0	1
Buizerd			-	0,0	1	0,4	-	0,0	1
Torenvalk			1	1,3	1	0,4	-	0,0	2
Patrijs	O	N	-	0,0	-	0,0	1	1,3	1
Kip			3	3,8	-	0,0	-	0,0	3
Fazant			5	6,4	2	0,8	3	4,0	10
Waterhoen			-	0,0	1	0,4	-	0,0	1
Meerkoet			5	6,4	18	7,2	16	21,3	39
Scholekster			2	2,6	17	6,8	2	2,7	21
Kleine Plevier			-	0,0	2	0,8	4	5,3	6
Kievit			-	0,0	49	19,5	18	24,0	67
Watersnip	O	N	-	0,0	-	0,0	1	1,3	1
Wulp			-	0,0	1	0,4	-	0,0	1
Tureluur	O	N	-	0,0	2	0,8	2	2,7	4
Zilvermeeuw			1	1,3	-	0,0	-	0,0	1
Stadsduif			30	38,5	4	1,6	2	2,7	36
Holeduif			3	3,8	3	1,2	3	4,0	9
Houtduif			11	14,1	5	2,0	2	2,7	18
Turkse Tortel			4	5,1	1	0,4	1	1,3	6
Steenuil	O	N	-	0,0	1	0,4	-	0,0	1
Oeverzwaluw	O		-	0,0	32	12,7	-	0,0	32
Boerenzwaluw		N	21	26,9	19	7,6	7	9,3	47
Huiszwaluw		N	48	61,5	-	0,0	-	0,0	48
Graspieper		N	-	0,0	1	0,4	-	0,0	1
Gele Kwikstaart		N	-	0,0	6	2,4	3	4,0	9
Witte Kwikstaart			4	5,1	3	1,2	2	2,7	9
Winterkoning			+	0,0	+	0,0	+	0,0	+
Heggenmus			9	11,5	3	1,2	2	2,7	14

deelgebied en opp.	RL 94	RL 04	Kleef N	78 D	Uiter N	251 D	Yss-2 N	75 D	totaal N
Roodborst			2	2,6	-	0,0	2	2,7	3
Zwarte Roodstaart			8	10,3	-	0,0	2	2,7	10
Merel			+	0,0	+	0,0	+	0,0	+
Zanglijster			1	1,3	1	0,4	-	0,0	2
Bosrietzanger			2	2,6	4	1,6	13	17,3	19
Kleine Karekiet			-	0,0	1	0,4	3	4,0	4
Braamsluiper			-	0,0	-	0,0	1	1,3	1
Grasmus			6	7,7	6	2,4	11	14,7	23
Tuinfluitier			3	3,8	1	0,4	-	0,0	4
Zwartkop			8	10,3	2	0,8	-	0,0	10
Tjiftjaf			12	15,4	1	0,4	1	1,3	14
Fitis			1	1,3	-	0,0	-	0,0	1
Staartmees			1	1,3	-	0,0	-	0,0	1
Matkop		N	1	1,3	-	0,0	-	0,0	1
Kuifmees			1	1,3	-	0,0	-	0,0	1
Pimpelmees			+	0,0	+	0,0	+	0,0	+
Koolmees			+	0,0	+	0,0	+	0,0	+
Boomkruiper			1	1,3	-	0,0	-	0,0	1
Gaai			-	0,0	1	0,4	-	0,0	1
Ekster			6	7,7	2	0,8	2	2,7	10
Kauw			2	2,6	-	0,0	1	1,3	3
Zwarte Kraai			4	5,1	4	1,6	4	5,3	12
Spreeuw			+	0,0	+	0,0	+	0,0	+
Huismus		N	+	0,0	+	0,0	+	0,0	+
Ringmus		N	-	0,0	+	0,0	+	0,0	+
Vink			+	0,0	+	0,0	+	0,0	+
Groenling			3	3,8	-	0,0	-	0,0	3
Putter			3	3,8	-	0,0	3	4,0	5
Kneu		N	4	5,1	2	0,8	2	2,7	8
Rietgors			-	0,0	-	0,0	2	2,7	2
totaal	6	13	226	289,7	267	106,4	128	170,7	621
aantal soorten kwantitatief			43		52		41		70
aantal soorten kwalitatief			7		8		8		8
soorten Rode Lijst 2004			5		9		8		13
soorten Rode Lijst 1994			-		4		3		6

Wanneer we kijken per deelgebied dan zien we dat in de Kleefsche Waard de dichtheid van het aantal territoria er het hoogste is met 290 paar/100 ha. Deze hoge dichtheid wordt vooral ingegeven door Huiszwaluw (48), Stadsduif (30) en Boerenzwaluw (21). Het hoogste aantal soorten (52) is vastgesteld in de uiterwaarden maar de dichtheid van het aantal territoria is laag met 106 paar/100 ha. De drie algemeenste soorten waren Kievit (49), Oeverzwaluw (32) en Wilde Eend (29). Het laagste aantal soorten (41) werd vastgesteld in IJsseloord-2 en de dichtheid van alle soorten was 171 paar/100 ha. De top drie bestaat in dit gebied uit Kievit (18), Meerkoet (16) en Bosrietzanger (13). In de Kleefsche Waard zijn vogels

van gebouwen en opgaande begroeiing in de meerderheid, in de uiterwaard water- en weidevogels en in IJsseloord-2 de weide- en struweelvogels

Het gebied is in 1988 (Lensink 1993) en 1993 (Bonder 1993) ook onderzocht met uitzondering van de Kleefsche Waard en dit was voor de vestiging van het bedrijventerrein IJsseloord-2 (tabel 2). De meeste soorten laten een overeenkomstige trend zien met die van de landelijke (van Dijk et al 2005) en/of de regionale (Faunawerkgroep Gelderse Poort 2002). De achteruitgang van de Kuifeend is groter dan de regionale ontwikkeling veroorzaakt door het verdwijnen van de Velperbroekplasjes. De Kleine Plevier heeft gebruik gemaakt van de ruderaal omstandigheden in IJsseloord-2. Opvallend is het grote aantal van de Patrijs in 1993. Net als in 2002 is in 1993 ook gebruik gemaakt van geluid afspelen van de Patrijs met de cassette recorder. Hoewel niet goed te achterhalen is er in 1993 waarschijnlijk te enthousiast het geluid afgespeeld waardoor verplaatsingen en dubbel tellingen zijn opgetreden. Desalniettemin zullen de aantallen in 1993 in vergelijking met 1989 en 2002 hoger gelegen hebben. Een deel van het gebied (IJsseloord-2) is nu weinig geschikt en in 1993 werd daar een belangrijk deel van het aantal vastgesteld. Daarnaast had de soort begin jaren negentig landelijk ook een kleine opleving (van Dijk et al 2005). In 1998 werden veel Kwartelkoningen vastgesteld in ons land en in dat jaar werd er ook één gehoord in de uiterwaard bij IJsseloord.

Tabel 2. Aantal territoria van zeldzame en schaarse soorten in IJsseloord met de aangrenzende uiterwaard en Koningspley (ook uiterwaard) in 1988 en 1993. Rode Lijst 1994 (O) en 2004 (N).

	RL 1994	RL 2004	1988	1993	2002
Fuut			5	6	3
Knobbelzwaan			3	2	3
Rietgans			0	0	1
Grauwe Gans			0	12	20
Nijlgans			0	1	4
Bergeend			4	2	1
Smient			0	0	1
Krakeend			0	0	1
Zomertaling	O	N	0	1	1
Slobeend			5	0	0
Tafeleend			3	1	0
Kuifeend			18	22	7
Sperwer			0	0	1
Buizerd			0	0	1
Torenvalk			0	2	1
Patrijs*	O	N	1	21	1
Waterral			0	1	0
Waterhoen			-	0	1
Kleine Plevier			2	1	6
Watersnip	O	N	0	0	1
Grutto	O	N	-	4	0
Wulp			0	0	1

	RL 1994	RL 2004	1988	1993	2002
Tureluur	O	N	3	0	4
Visdief	O	N	0	1	0
Kerkuil	O	N	0	1	0
Steenuil	O	N	2	1	1
Ransuil		N	1	2	0
Veldleeuwerik			-	1	0
Oeverzwaluw	O		0	0	32
Boerenzwaluw			-	35	26
Graspieper		N	-	2	1
Blauwborst			0	1	0
Nachtegaal			1	0	0
Kleine Karekiet			-	1	4
Grasmus			-	6	13
Buidelmees			0	3	0
Putter			1	0	3
Rietgors			-	0	2
totaal			49	130	141
aantal soorten kwantitatief			≥49	130	141
soorten Rode Lijst (1994)			4	6	6
soorten Rode Lijst (2004)			4	8	6

Soortbespreking broedvogels

De Knobbelzwaan was aanwezig met 4 paar waarvan het paar in IJsseloord en op het Velperbroekcircuit een nest hadden. Het paar op IJsseloord had 6 pulli (jongen) en het paar op Velperbroek 4 pulli en die verplaatsten zich later in het seizoen naar een sloot op IJsseloord. Hiervoor heeft het paar met de jongen de drukke rotonde moeten oversteken. Tegenwoordig maken waarschuwingsborden de automobilisten er op attent dat er dit soort overstekers zijn. In de jaren erna hebben ook Grauwe Ganzen het middenstuk van het circuit ontdekt als broed- en foerageerplek. In 2002 was de grootste concentratie (17 paar) van Grauwe Ganzen aanwezig op het noordelijk deel van de Koningspleij waar gebroed werd op de hoge randen langs de haven. Een Toendrarietgans werd het hele voorjaar gezien gepaard met een Kolgans. In april was er een paar van de Smient in de laagte in noordelijk deel van de Koningspleij, in juni aldaar een woerd en begin juli ook een woerd langs de Rijn. De Zomertaling werd vastgesteld in de natte laagte op de Koningspleij waar begin april een woerd aanwezig was, eind april en half juni een paar. Op één van de gebouwen van de Kleefscche Waard broedde succesvol (> 2 jongen vliegvlug) een paar van de Torenavalk en op een pilaar onder de brug van de A12 had ook een paar nageslacht maar bij deze is het onbekend of ze uitvlogen. De Torenavalk is al langer broedvogel in het gebied maar betrekkelijk nieuw zijn de Sperwer (nest in populierenbosje) en de Buizerd (nest in wilg, 1 jong vliegvlug). Aan het eind van de winter in 2003 werd het populierenbosje grotendeels gekapt. Een Sperwerpaar broedde in het voorjaar van 2003 succesvol (op een oud nest Ekster) in de groenstrook langs fietspad langs de Pleij en tevens was er een succesvol broedgeval van de Boomvalk (oud nest Zwarte Kraai) op de Koningspleij (mond.med. Olaf Klaassen). In het oostelijk deel van IJsseloord was een territorium van de Patrijs en begin juli werd een vrouwtje gezien met 8 jongen van 2-3 weken oud. Het gebied springt in het oog

door de diversiteit aan weidevogels en de hoge aantallen van enkele soorten. Het grootste deel van de Scholeksters zijn gevonden op de Koningspleij en in het hele gebied broedden de meeste op de akkers (maïs en bieten) of ruderaal terrein (>14 paar). Op de beide industrieterreinen bestond het vermoeden van broeden op daken. De Kleine Plevier werd met 4 paar gevonden op IJsseloord (ruderaal bouwkwavels) en 2 in de uiterwaard (zandafgraving en laagte Koningspleij). De meest algemene (kwantitatieve) soort was de Kievit met 67 territoria met belangrijke clusters op IJsseloord (ruderaal bouwkwavels) en in de uiterwaard (vnl. maïs en bieten). Verrassend was de vaststelling van een Watersnip langs de Schaapdijk aan de kant van IJsseloord. Onderlangs de dijk was een natte strook, waarschijnlijk door kwel van de rivier, en de vogel (geen paar gezien) had een vaste zitplek op een paaltje met een geel bordje van een aardgasleiding. Ook 2 paar Tureluur hadden deze natte plek als broedplek uitgekozen en daarnaast ook nog 2 paar in de laagte van de Koningspleij. Het hele voorjaar was een paar of individu (balts en zenuwachtig geroep) aanwezig van de Wulp in de uiterwaard bij IJsseloord maar jongen werden er niet gezien. Bijzonder was een broedpaar van de Zilvermeeuw op de Kleefsche Waard. Op het gebouw met het ronde bogendak in het ZO-deel werd het hele voorjaar al een paar gezien. Het mannetje zat vaak (te waken) op een schoorsteenpijp en ook werd begin mei gezien dat een Zwarte Kraai door het paar werd geattaqueerd. Bij een inspectie van het dak op 1 augustus werd een nest gevonden (in redelijk gave staat zonder poep) waardoor het vermoeden bestaat dat er geen jongen zijn geweest. De locatie behoort, samen met broedpaar bij het Sluiseiland Driel, tot één van de meest landinwaartse broedplekken in Nederland. De Steenuil was aanwezig met 1 paar bij de boerderij op de IJsselkop waar begin juli 2 uitgevlogen jongen op een hek bij de boomgaard zaten. Alledrie de soorten zwaluwen werden vastgesteld. De nesten van de Boerenzwaluw werden geteld met bij de boerderij op de IJsselkop (19) en de IJsselhoeve (7) en met maar liefst 21 in een drietal opslagruimtes op de Kleefsche Waard. In tegenstelling tot de eerste twee locaties is er op de laatste geen binding met vee wat redelijk uitzonderlijk is. In een natuurlijk stijlwandje langs de Rijn, ontstaan door afslag door hoog water, werden 32 nestpijpen geteld van de Oeverzwaluw. Naast de verrassende aanwezigheid van de Boerenzwaluw op de Kleefsche Waard waren de 48 nesten van de Huiszwaluw op dezelfde locatie een nog grotere verrassing. De indruk bestond dat de kolonie al langer aanwezig was, maar omdat het een afgesloten terrein is en er blijkbaar geen vogelaars werken op het terrein, is de kolonie onopgemerkt gebleven. De 48 nesten zijn meteen ook de grootste kolonie van de soort in Arnhem. De nesten zaten alle aan de oudste gebouwen op het terrein. Drieëndertig nesten zaten op ca. 20 meter hoogte bovenin de hoge ramen met de achterkant van het nest tegen het kunststof raamkozijn en de bovenkant tegen de stenen overstek van de buitenmuur. De resterende 15 nesten hingen op zo'n 6 meter hoogte onder een stenen rand en tegen de stenen muur. De expositie van de nesten was 20x oost en 28x zuid. Het enige paar van de Graspieper werd gevonden aan het begin van het schiereiland in een ruig grasland perceel wat tijdens de eerste maaibeurt (begin mei) gespaard bleef. De broedparen van de Gele Kwikstaart werden op de Koningspleij 3 paar vastgesteld in de akkers en op IJsseloord was er een mooi lintje van 6 broedparen langs weerszijde van de Schaapdijk. Hiervan broedde 2 paar in maïs en de rest in de kruidenrijke vegetatie op en langs de dijk welke ook belangrijk is voor het foerageren. De Zwarte Roodstaart is vooral gevonden op het oude industrieterrein de Kleefsche Waard (8 paar) waar zowel gebroed wordt op de oude als meer recente gebouwen. Naast de gebouwen zijn ook de droge grazige delen met een korte (open) vegetatie voor het voedsel (insecten) aantrekkelijk voor deze soort. Het aantal (2 paar) op het nieuwe IJsseloord-2 is nog laag maar naar

verwachting zal dat in de toekomst hoger worden. De soorten van jong bos, struiken en struwelen zoals Heggenmus, Roodborst, Zanglijster, Grasmus, Zwartkop en Tjiftjaf zijn grotendeels buiten de uiterwaard vastgesteld en het kleine deel (doorgaans late vestigingen) wel in de uiterwaard zat op de hogere delen. Het enige broedpaar van de Matkop werd vastgesteld in het zuidelijk deel van het populierenbosje waar natuurlijke opslag staat van oude en jonge wilgen. De soort hakt zelf zijn nesthol uit en doet dit in vermolmd hout met wilg en berk als voorkeur. De Kneu heeft naast struiken en struwelen om in te broeden ook kruidenrijke vegetatie nodig voor het voedsel. Deze omstandigheden zijn in de uiterwaard in het gebied nauwelijks te vinden vandaar dat 6 van de 8 paren werden gevonden op de bedrijventerreinen.

Niet-broedvogels

Naast de broedvogels wordt het gebied ook gebruikt door vogels die het gebied aandoen tijdens de trek of die te gast zijn. In tabel 3 staan de maximale aantallen per deelgebied voor alle watervogels en een aantal schaarse en zeldzame doortrekkers in de periode 1997-2002. De waarnemingen zijn verzameld in de winter tijdens de maandelijkse watervogeltellingen (april-september), tijdens tellingen van slaappleatsen (bron: vnl. archief Olaf Klaassen) en in het voorjaar tijdens de broedvogelinventarisatie. Het geheel is aangevuld met waarnemingen uit het waarnemingenarchief van de Vogelwerkgroep Arnhem en omstreken. Delen van het gebied vallen onder de vogelrichtlijn te weten een deel van het zuidelijke deel van de Koningspleij onder de Gelderse Poort en IJsseloord en de aangrenzende uiterwaard onder vogelrichtlijngebied de IJssel (van Roomen et al 2000). Onder de soorten bevinden zich 20 soorten van de Rode Lijst en 10 soorten van de Blauwe Lijst. In de aanzienlijke lijst zijn een aantal bijzondere soorten aanwezig: Lepelaar, Kleine Zwaan, Wilde Zwaan, Pijlstaart, Topper, Nonnetje, Slechtvalk, Goudplevier, IJlandse Grutto, Zwartkopmeeuw, Lachmeeuw, Dwergmeeuw, Geelpootmeeuw, Pontische Meeuw en Raaf. De grootste aantallen en soorten zijn vastgesteld in de uiterwaard en dan met name op de Koningspleij waar vooral lage deel in het noorden van het gebied opvalt. Naast de voor korte of langere tijd verblijvende (water)vogels is het gebied ook van belang voor slapende vogels.

De vis- en bodemdiereters (vooral schelpen) zijn vooral vastgesteld in de haven en in mindere mate op de rivier. Het gaat hierbij om Dodaars, Fuut, Aalscholver, Tafeleend, Kuifeend, Topper, Brilduiker, Nonnetje en Grote Zaagbek. De meeuwen verbleven vooral in de haven maar worden daarnaast bij vochtige omstandigheden ook foeragerend waargenomen op de graslanden (Kok-, Storm- en Kleine Mantelmeeuw). Spectaculair was de waarneming van een Lachmeeuw in de haven in 2000 (Deuzeman 2000, Ottens 2001) een dwaalgast uit Noord- en Midden-Amerika. De planteneters onder de eenden Smient, Krakeend, Wintertaling, Wilde eend, Zomertaling, Pijlstaart en Slobeend zijn voornamelijk aangewezen op het lage deel op de Koningspleij. Ook de Kolgans, Grauwe Gans en de zwanen zijn daar regelmatig gevonden en daarnaast foerageren zij ook op het grasland en de oogstresten (bieten) in de uiterwaard. Van de steltlopers zijn de Kievit en Goudplevier meestal gezien op de akkers op de Koningspleij en de Wulp ook op het grasland in de uiterwaard bij IJsseloord. In dezelfde uiterwaard verblijven ook regelmatig Kieviten op de akkers bij de brug van de A12. De overige steltlopers zijn vooral gezien in het lage deel van de Koningspleij waar ze foerageren in de slikranden. Aardig is om te zien waar een gekleurde IJlandse Grutto, die ook in de Kleefscche Waard (Koningspleij-Noord) is waargenomen, gemeld wordt (zie onder). Vermeldenswaardig tot slot zijn de slaappleatsen in het gebied. Van maar liefst elf soorten is

een gezamenlijke slaappleats gevonden in het gebied. De Grutto's werden gezien rond zonsopgang in de laagte op de Koningspleij waarvan niet geheel uitgesloten kon worden dat het een voorverzamelplaats was.

Tabel 3. Maximaal aantal per deelgebied in de Kleefische Waard, uiterwaard en IJsseloord-2 van watervogels en een aantal schaarse en zeldzame doortrekkers en overwinteraars in de periode 1997-2002. VRL = soort van Vogelrichtlijn, RL = Rode Lijst, BL = Blauwe Lijst, ex = exoot en sl = slaappleats.

	VRL	RL/BL	Kleef	Uiter	Yss-2		VRL	RL/BL	Kleef	Uiter	Yss-2
Dodaars				6		Scholekster		BL	6	44	4
Fuut	X			31		Kievit	X			5063	40
Aalscholver	X			61		Kleine Plevier				8	7
Blauwe Reiger				7	1	Goudplevier		RL		103	
Ooievaar				1		Watersnip		RL		15	1
Lepelaar	X	BL		2		Kemphaan		RL		3	
Knobbelzwaan				12	5	Grutto	sl	X	RL/BL	102	
Zwarte Zwaan	ex			1		IJslandse Grutto				4	
Kleine Zwaan	X	BL		21		Regenwulp	sl			10	
Wilde Zwaan	X			2		Wulp	sl	X		1175	
Toendrarietgans	X			2		Tureluur		X	RL	11	4
Kolgans	X	BL		4500		Groenpootruiter				1	
Grauwe Gans	X	BL	6	1015		Zwarte Ruiter				2	
Canadese Gans	ex			44		Witgat				2	
Brandgans	X	BL		109		Oeverloper		RL		3	
Magelhaengans	ex			1		Zwartkopmeeuw				1	
Indische Gans	ex			1	1	Lachmeeuw				1	
Nijlgans	ex			60		Dwergmeeuw		RL		1	
Bergeend				10		Kokmeeuw	sl			4000	
Cararca	ex			1		Stormmeeuw	sl			103	
Smient	X	BL		1040		Zilvermeeuw				27	
Krakeend	X			14		Geelpootmeeuw				6	
Wintertaling	X	RL		20		Pontische Meeuw				1	
Wilde Eend	X		4	343	15	Grote Mantelmeeuw		RL		5	
Soepeend	ex			94	2	Kleine Mantelmeeuw				60	
Zomertaling		RL		2		Visdief		RL		2	
Pijlstaart	X			2		Houtduif	sl		2500		
Slobeend	X	RL		2		Ijsvogel				2	
Tafeleend	X			86		Gierzwaluw			40	120	
Kuifeend	X		7	242	6	Groene specht		RL		1	
Topper		BL		2		Noordse Gele Kwikstaart					2
Eider				1		Grote Gele Kwikstaart				1	1
Brilduiker		RL		3		Paap		RL		3	3
Nonnetje	X	BL		14		Tapuit		RL		2	2
Grote Zaagbek	X			65		Ekster	sl		14		
Bruine kiekendief				1		Kauw	sl		4290		
Boomvalk		RL		4	1	Roek	sl		2860		
Slechtvalk	X	RL		2		Raaf		RL			2
Patrijs		RL		7	9	Putter			3	21	8
Waterhoen				4		Groenling	sl		>320		
Meerkoet	X		8	1578	40						

Eén van de grootste binnenlandse slaappleatsen (max. 1147 ex) van de Wulp werd vastgesteld op de Koningspleij. De Wulpen gebruikten afwisselend en soms gelijktijdig een viertal locaties, te weten uiteinde schiereiland, langs de Rijn zuidelijke Koningspleij en langs de Rijn bij Huissen en Westervoort. Op de eerste locatie zijn de hoogste aantallen vastgesteld en is het meest populair in midden van de winter, wanneer de temperaturen het laagst zijn (Klaassen 1999). Ook werd gezien dat Regenwulpen gebruik maakten van de slaappleats. Meeuwen slapen onregelmatig in de haven van Arnhem en dit lijkt vooral het geval bij winterse omstandigheden. Houtduif, Ekster, Roek en Kauw hebben tot de kap van het populierenbosje op de Kleefsche Waard daar gebruik van gemaakt om er te slapen. Het is onbekend of er na de kap nieuw slaappleatsen zijn bezet in de omgeving. De laatste soort is de Groenling met maximaal >320 ex. op een slaappleats op de Kleefsche Waard in rododendrons onder de stryrendampen (Klaassen 2000).

Foto. Koningspleij, gezien vanaf de Nelson Mandelabrug, 20 december 1998. De donkere vlek is een groep van ongeveer 400 Wulpen die vanwege de kou dicht op elkaar staan. De plek is een voorverzamelplaats: de vogels sliepen die nacht langs de rivier tussen de twee kribben (Olaf Klaassen)

Terugmelding IJslandse Grutto RG/YL

De vogel is als adult mannetje op 24 april 2000 geringd in Grafarvogur, Reykjavik, in het zuidwesten van IJsland, 6407N-2148W. Hij is daarna o.m. gezien op 23 augustus 2000 in l'Aiguillon sur Mer in de Franse Vendée, op 14 april 2001 in Eemnes, op 2 september 2001 opnieuw in l'Aiguillon, op 4 april 2002 zat de vogel langs de IJssel, in april 2002 op IJsland, in februari 2003 weer in l'Aiguillon, op 5 maart 2003 op de Exe in het Engelse Devon, op 15

maart in de Kleefsche Waard bij Arnhem en op dinsdag 25 maart in recreatiepark 't Weegje bij Waddinxveen (bron: www.vogeldagboek.nl).

Overige diersoorten

Tijdens de broedvogelinventarisaties zijn ook waarnemingen van ander diersoorten genoteerd. Om een beter beeld te krijgen moet men echter andere methodes hanteren. Het aantal Konijnen en Hazen was opvallend hoog in vergelijking met eerder onderzochte gebieden in Arnhem. De Konijnen zaten vooral op het bedrijventerrein IJsseloord (max 147 ex. tijdens 1 telling) en op het industrieterrein de Kleefsche Waard (max. 34 ex). In de uiterwaard werden slechts enkele exemplaren gezien op hoogwatervrije plekken. De Haas kwam meer verspreid voor in het gebied met de hoogste aantallen op de Koningspleij (max. 29 ex). Andere zoogdieren waren een Muskusrat in het plasje aan het begin van de Westervoortsedijk en in het najaar een doodgereden Bunzing langs de IJsseloordweg. Vlindersoorten in het gebied waren: Distelvlinder, Klein Koolwitje, Oranje Zangoogje, Icarusblauwtje, Kleine Vos en Atalanta.

Evaluatie en aanbevelingen

Het gebied heeft een gevarieerde vogelbevolking, waarbij sommige delen er uit springen. Ondanks deze positieve geluiden zijn er ook een aantal knelpunten en er volgen hieronder adviezen om het gebied aantrekkelijker te maken. Het gebied behoort tot de vogelrijkste gebieden in Arnhem met een aanzienlijk aantal (70) broedvogelsoorten en broedvogels (13) van de Rode Lijst. Als we kijken naar de Rode Lijst-soorten dan heeft het gebied de hoogste dichtheid (30,2 paar/100 ha) zelfs hoger dan in Meinerswijk. De hoge dichtheid wordt voor een belangrijk deel bepaald door de Huiszwaluw en Boerenzwaluw. Van de Arnhemse populatie Huiszwaluwen broedt bijna de helft op de Kleefsche Waard dus het is belangrijk dat deze kolonie behouden blijft en dezelfde vlieger gaat op voor de Boerenzwaluw. Ook een andere kritische soort uit deze groep de Zwarte Roodstaart is vooral op de Kleefsche Waard aangetroffen.

Naast de gebouwbroedende soorten valt het gebied ook op door de hoge aantallen akker- en graslandvogels met name Kievit en Scholekster, maar ook door de aanwezigheid van de kritische soorten Watersnip, Tureluur en Wulp. Kievit en Scholekster zitten vooral op de akkers en ruderaal delen en respectievelijk bijna en ruim de helft van de Arnhemse populatie broedt in het onderzochte gebied. Vooral de Koningspleij-Noord en -Zuid en IJsseloord-2 springen eruit. De meer kritische soorten van deze groep zijn de in grasland broedende soorten als de Watersnip, Tureluur en Wulp (IJsseloord-2 en uiterwaard en Koningspleij-Noord) en daarnaast is het ook vermeldenswaardig de in grasland broedende kritische eendensoorten (Slobeend-groep) Smient, Krakeend en Zomertaling in de laagte van Koningspleij-Noord. Als we het voorgaande combineren zijn vooral het lage deel in Koningspleij-Noord van belang en de laagte langs de Schaapdijk in IJsseloord-2. De laatste plek is in de afgelopen jaren door de successie (wilgenopslag) minder/niet interessant geworden voor Watersnip en Tureluur.

De struweelvogels (Grasmus-groep) met als voorbeeld Grasmus, Braamsluiper, Bosrietzanger en Kneu hebben de hoogste dichtheden in IJsseloord-2 en de Kleefsche Waard en het is ronduit laag in de uiterwaard. Op de meeste percelen is de landbouw intensief; extensief randenbeheer en op een aantal plaatsen meidoornhagen aanplanten zal een gunstige uitwerking hebben op de struweelvogels, zonder dat het ten koste gaat van de weidevogels.

Belangrijk is dat bij de verdere inrichting van IJsseloord-2, met name langs de randen en dijk, rekening gehouden wordt voor de struweelvogels. Dit kan door extensief beheer en laat maaien van de dijk en een strook daar onderlangs.

Bosvogels en in bomen broeden soorten zijn weinig aangetroffen en gezien het open karakter van het gebied is het niet zinvol maatregelen te nemen om deze groep te stimuleren.

De grootste waarden voor doortrekkers en wintergasten zijn aanwezig in de uiterwaard. Belangrijke wapenfeiten zijn de laagte in noorden van de Koningspleij (hoge aantallen ganzen, eenden en steltlopers) en de aangrenzende akkers (hoge aantallen Kievit en Goudplevier). Het grasland in de rest van het gebied is van belang voor ganzen en Wulpen om er te foerageren. Ten slotte verdienen de slaapplaatsen dat deze een goede bescherming krijgen, met name de slaapplaats van de Wulp (één van de grootste in het binnenland!) op de Koningspleij is van belang. Het meest frequent wordt er geslapen op het schiereiland langs de haven (Koningspleij-Noord) en minder vaak langs de Rijn in Koningspleij-Zuid.

Woord van dank

Dit rapport was niet mogelijk zonder de inzet van een aantal personen. De Gemeente Arnhem, met name Christine Paris en Robin Driessen, maakten het mogelijk dat het onderzoek plaatsvond en dat dit rapport gemaakt kon worden.

Symen Deuzeman digitaliseerde de territoria en Willy Bas Loos was behulpzaam bij de verwerking en uitdraai van de kaarten.

De watervogeltellingen zijn uitgevoerd door Cor Tiecken, Hans Quaden en Karin Nieuwenhoff en de uitdraai van de aantallen werd verzorgd door Erik van Winden.

Een groot aantal leden van de Vogelwerkgroep Arnhem en omstreken zorgden voor losse en aanvullende waarnemingen en in het bijzonder Olaf Klaassen voor het aanleveren van slaapplaatsgegevens.

Literatuur

van Beusekom R., Huigen P., Hustings F., de Pater K. en J. Thissen 2005. Rode Lijst van de Nederlandse broedvogels. Tirion Uitgevers B.V., Baarn.

Bonder M.C. 1993. Inventarisatiewerk bij SOVON. Stageverslag deel I, 't Vanck, Velp.

Dienst Stadsontwikkeling 1999. Structuurplan Arnhem 2010. Omgaan met de ruimte in en om de stad. Gemeente Arnhem.

Deuzeman S.D. 2000. Lachmeeuw *Larus atricilla* nieuw in het werkgebied. *Vlerk* 17: 135.

van Dijk A.J. 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlakken (handleiding Broedvogel Monitoring Project). SOVON, Beek-Ubbergen.

van Dijk A.J., Dijkse L., Hustings F., Koffijberg K., Schoppers J., Teunissen W., van Turnhout C., van der Weide M.J.T., Zoetebier D. & C. Plate. Broedvogels van Nederland in 2003. SOVON-monitoringrapport 2005/01, Beek-Ubbergen.

Faunawerkgroep Gelderse Poort 2002. Vogels in de Gelderse Poort, deel 1: broedvogels 1960-2000. Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen eo / Kartierergemeenschap Salmorth / Vogelwerkgroep Arnhem eo / NABU-Naturschutzstation Kranenburg / Natusschutzstation im Kreis Kleve eV / Provincie Gelderland / SOVON Vogelonderzoek Nederland.

- Klaassen O. & Erhart F. 2000. Broedvogels van het Uiterwaardpark Meinerswijk 1988-1999. VWG Arnhem-rapport 2000-2. VWG Arnhem eo, Arnhem.
- Klaassen O. 1999. De wulpenslaapplaats rond de Ijsselkop bij Arnhem. Steltlopers 1999: 15-23.
- Klaassen O. 2000. Groenlingen in styreendampen: slaapplaats op industrieterrein Kleefsche Waard. Vlerk 17: 14-16.
- Lensink R. (Vogelwerkgroep Arnhem e.o.) 1993. Vogels in het hart van Gelderland. Uitgeverij KNNV/Stichting Uitgeverij Sovon, Utrecht.
- Osieck E.R. & Hustings F. 1994. Rode lijst van bedreigde soorten en blauwe lijst van belangrijke soorten in Nederland. (Techn. Rapport Vogelbescherming Nederland 12). Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- Ottens G. 2001. Lachmeeuw (*Larus atricilla*) terug in het werkgebied. Vlerk 18: 166-167.
- Schoppers J. 1995. Broedvogels van Arnhem-Noord in 1995 en Waterberg en Koningsheide in 1993. VWG Arnhem-rapport 1995-4. VWG Arnhem eo, Arnhem.
- Schoppers J. 1996. Broedvogels van Malburgen en Immerloo in 1996. VWG Arnhem-rapport 96-1. VWG Arnhem eo, Arnhem.
- Schoppers J. 1997. Broedvogels van Presikhaaf, Eiden en Eiderveld in 1997. VWG-Arnhem-rapport 97-2. VWG Arnhem eo, Arnhem.
- Schoppers J. 1999a. Broedvogels van Arnhem-NoordWest en 't Cranevelt in 1998. VWG-Arnhem-rapport 99-1. VWG Arnhem eo, Arnhem.
- Schoppers J. 1999b. Sonsbeek in Vogelvlucht. Broedvogels in Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem. Stichting Projekt, Arnhem.
- Schoppers J. 2000. Broedvogels van Angerenstein, Paasberg, De Laar en Vredenburg in 1999. VWG-Arnhem-rapport 2000-1. VWG Arnhem eo, Arnhem.
- Schoppers J. 2001. Broedvogels van Centrum, Klarendal, 't Broek en sportcentrum Papendal in 2000. VWG-Arnhem-rapport 2001-1. VWG Arnhem eo, Arnhem.
- Schoppers J. 2003. Broedvogels van Burgers' Zoo in 2002. Vlerk 20: 97-103.
- Sierdsema H. 1995. Broedvogels en beheer. SBB-rapport 1995-1. SOVON-onderzoeksrapport 1995/04. SBB/SOVON, Driebergen/Beek-Ubbergen.
- van Roomen M.W.J., Boele A., van der Weide M.J.T., van Winden E.A.J. & Zoetebier D. 2000. Belangrijke vogelgebieden in Nederland, 1993-97. Actueel overzicht van Europese vogelwaarden in aangewezen en aan te wijzen speciale beschermingszones en andere belangrijke gebieden. SOVON-informatierapport 2000/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.